

Межрегиональные предметные олимпиады КФУ
профиль «Татарский язык»
Заключительный этап (решения/ответы)
2022-2023 учебный год
11 класс

I. Сүзләрнең русчага тәржемәсен языгыз. / Переведите слова на русский язык (10 баллов. *За каждый правильный вариант по 1 баллу*).

Бодай – пшеница, яфраклы (агач) – листовенное (дерево), умырткалык – позвоночник, капчык – мешок, башак – колос, божра – кольцо, поши – лось, пыяла – стекло, чабата – лапти, арыш – рожь.

II. Татар телендә басым соңгы иҗеккә төшмәгән очракларны санагыз, мисаллар китергез. / Перечислите случаи, когда ударение в татарском языке не падает на последний слог, приведите примеры (10 баллов. *За каждый правильный ответ по 1 баллу*).

Татар телендә басым түбәндәге очракларда соңгы иҗеккә төшмәскә мөмкин:

1) *II зат боерык фигыльләрдә басым беренче иҗектә була: языгыз, ташыгыз, утырыгыз;*

2) *Исемдә хәбәрлек кушымчалары басымны үзләренә алмыйлар: язучымын, укытучысың;*

3) *Фигыльдә кайбер зат-сан кушымчалары басымны үзләренә алмыйлар: китәрсең, эшләрмен;*

4) *Фигыльдә -ма/-мә юклык кушымчасы басымны алмый һәм үзеннән үткәрми; басым фигыльдәге юклык кушымчасы алдындагы иҗеккә төшә: күрмәде, ташламагыз;*

5) *-мы/-ми сорау кушымчасы басымны үзенә алмый: күрдеңме? алдыңмы?;*

6) *Хәл фигыль ясагыч -ганчы/-гәнче, -канчы/-кәнче кушымчаларына басым төшми: айткәнче, барганчы;*

7) *Рәвеш ясагыч -дай/- дәй, -тай/-тәй, -ча/-чә кушымчалары басымны үзләренә алмыйлар, басым алдагы иҗеккә төшә: төлкедәй, дусларча;*

8) *Хәзерге заман хикәя фигыльгә -лар/-ләр күплек сан кушымчасы ялганганда, басым кушымча алдындагы иҗеккә төшә: карыйлар, баралар, сөйләләр;*

9) *Кайбер гарәп-фарсы алынмаларында басым ахыргы иҗектә булмаска мөмкин: һәммә, ләкин, әлбәттә;*

10) *Соңгырак чорда рус теле аша кергән алынмаларда, шул телдәге басым саклана: трактор, телевизор.*

III. Сүзләрдәге хаталарны табыгыз һәм дөрөсләп языгыз / Найдите ошибки в словах и напишите правильные варианты (10 баллов. *За каждый правильный ответ по 1 баллу*).

Календарыбыз, көлеберәк, секретарыгыз, тәңкыйт, эшлийм, дәм-суқыр, һич кем, саргылт, “Тукай бүләге” лауреаты, белмәдең-мени.

Календаребыз, көлебрәк, секретарегыз, тәнкыйть, эшлим, дәм суқыр, һичкем, саргылт, Тукай бүләге лауреаты, белмәдеңмени.

IV. Жөмлөгә 1) синтаксик анализ ясагыз, 2) аның схемасын сызыгыз һәм 3) төрен билгеләгез / Сделайте 1) синтаксический разбор предложения, 2) укажите схему и 3) определите тип предложения (15 баллов. *За каждое задание по 5 баллов*).

Тагын кемнәрнендер янаклары күгәрде, тез башлары суелды, бүрекләре очып төште.

1) (1) Тагын кемнәрнендер янаклары күгәрде, (2) тез башлары суелды, (3) бүрекләре очып төште.

Тагын - рәвеш хәле, рәвеш белән белдерелгән;

Кемнәрнендер – аергыч, билгесезлек алмашлыгы
Яңаклары – ия, исем белән белдерелгән
Күгәрде – гади фигыль хәбәр
Тез башлары – тезмә ия, тезмә исем белән белдерелгән
Суелды – гади фигыль хәбәр
Бүрекләре – гади ия, исем белән белдерелгән
Очып төште – кушма фигыль хәбәр.

2) □ = □ = □

3. Бу – күп тезмәле катлаулы кушма жөмлө, бәйләүче чара – санау интонациясе.

V. Текстта кулланылган фразеологизмнарны табыгыз, аларның русча эквивалентларын языгыз. / Выпишите из текста фразеологизмы, укажите их русские эквиваленты. (10 баллов, по 2 балла за каждый правильный пример)

Айрат, борын салындырып, һаман бер ноктага карап утыра. Ә Гөлинәнен, киресенчә, теле кычыта: сөйли дә сөйли. Ниһаять, ул тынып калды да, Айратка борылып:

– Ярар, шул кадәр кайгырма әле, беренче коймак төерле була, үзгәрербез, – диде.

Айрат гасабиланып җавап кайтарды:

– Булса булды, булмаса – юк. Нишләргә дип, баш вата алмыйм инде, – диде.

(Х.Ширмән)

- 1) борын салындырып – повесив нос;
- 2) теле кычыта – язык чешется (языком чешет)
- 3) беренче коймак төерле була – первый блин с комом
- 4) булса булды, булмаса – юк – была не была
- 5) баш вата – голову ломать

VI. Жөмләдәге сүзләргә морфологик анализ ясагыз. / Сделайте морфологический разбор слов в предложении (10 баллов. За каждый правильный ответ по 1 балла.).

Алмачуарым белән бергә мин дә авырган, йокымны, ашау-эчүемне югалткан идем (Г. Ибраһимов)

Алмачуарым – исем сүз төркеме, баш килештә, берлек сандагы тартым белән төрләнгән, жөмлөдә тәмамлык;

белән – бәйлек, баш килешне таләп итә, сүзләрне бәйли;

бергә – рәвеш, ясалма рәвеш, охшату-чагыштыру рәвеше, авырган сүзен ачыклай, жөмлөдә хәл булып килә.

мин – алмашлык, 1 зат алмашлык, баш килештә берлек санда; жөмлөдә ия;

дә – кисәкчә, көчәйткеч кисәкчә;

авырган – фигыль, затланышлы, күптән үткән заман хикәя фигыль, 1 зат берлектә; жөмлөдә хәбәр;

йокымны – исем, берлек санда, 1 зат тартым белән төрләнгән, төшем килешендә; жөмлөдә тәмамлык;

ашау-эчүемне – парлы исем фигыль, затланышсыз, барлыкта, төп юнәлештә, берлек санда, исемләшкән, төшем килешендә, 1 зат берлектәгә тартым белән төрләнгән, жөмлөдә туры тәмамлык булып килгән;

югалткан идем – фигыль, затланышлы, күптән үткән заман хикәя фигыль, 1 зат берлектә; жөмлөдә хәбәр.

VII. Татар әдәби теленә функциональ стильләрен санагыз. Шулардан бер стиль турында жентекле язма языгыз. Язмагызда 1) стильгә билгеләмә бирегез; 2) стильнең

үзенчәлекләрен атагыз; 3) әлеге стильдә язылган чыганакны һәм аның авторын күрсәтегез. / Перечислите функциональные стили татарского литературного языка. Напишите подробную заметку об одном из этих стилей. В своей заметке 1) дайте определение стилю; 2) назовите особенности стиля; 3) укажите источники, написанные в этом стиле, и их автора. (15 баллов. *Каждый вопрос оценивается 5 баллами*).

Татар телендә 5 функциональ стиль яши: фәнни, рәсми (эш кәгазьләре стиле), публицистик стиль, матур әдәбият стиле, көнкүреш сөйләм стиле.

VIII. РФ Президенты В.В. Путин 2023 елны Россиядә Педагог һәм остаз елы дип игълан итте. «Педагогик хезмәткәрләренң, шул исәптән остазлык эшчәнлеген гамәлгә ашыручы педагогик хезмәткәрләренң аерым статусын тану максатыннан, 2023 елда Россия Федерациясендә педагог һәм остаз елы үткәрергә карар бирәм», – диелә дәүләт башлыгы Указында. Шуңа бәйлә рәвештә, педагоглык һәм остазлык һөнәре турында үзегезнең уй-фикерләрегезне 80 сүздән ким булмаган иңша рәвешендә языгыз. / Президент РФ В. В. Путин объявил 2023 год в России Годом педагога и наставника. «В целях признания особого статуса педагогических работников, в том числе педагогических работников, осуществляющих наставническую деятельность, постановляю провести в Российской Федерации в 2023 году Год педагога и наставника», – говорится в указе главы государства. В связи с этим, изложите свои мысли о педагогической и наставнической профессии в виде сочинения не менее чем в 80 словах. (20 баллов).

№	Сочинение бәяләү критерийлары	Баллар
I	<i>Иңшаның эчтәлеге</i>	
	Язманың эчтәлеге темага туры килә. Эчтәлеге тулысынча ачылган. Икедән артык дәлил бирелгән.	3
	Язманың эчтәлеге, нигездә, темага туры килә. Эчтәлеге ачылган. 1-2 гомуми дәлил бар.	2
	Язманың эчтәлеген бирүдә җитди ялгышлар бар. 1 дәлил бар.	1
	Язманың эчтәлеге ачылмаган яки мисал буларак дәлил язылмаган.	0
II	<i>Иңшаның тел ягы</i>	
	Язманың мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге, язу эзлеклелеге	
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана: – логик хаталар юк, язуда эзлеклелек бозылмаган; – абзацларга бүленештә хаталар юк.	1
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана, ләкин 1 логик хатасы бар, һәм/яки абзацларга бүленештә 1 урында хата бар.	0,5
	Язмада сөйләм үстерүгә омтылыш бар, ләкин логик хаталарның саны 1 дән артык, һәм/яки	0

	абзацларга бүленештә 2 урында хата бар.	
	Төгәллек һәм сөйләм матурлығы	
	Язмада фикер төгәл, төрле грамматик формалар кулланылган.	1
	Язмада фикер төгәл, Ләкин бер генә төрле сөйләм калыпларынан файдаланылган, яки язмада төрле грамматик формалар кулланылган, ләкин фикер төгәллеге бозылган.	0,5
	Сүз байлығыннан тиешенчә файдалана алмаган, бер үк төрле жөмлө калыпларын гына кулланган.	0
III	Грамоталылык	
	Орфографик нормаларның үтәлеше	
	Орфографик хаталары юк (яки тупас булмаган 1 хатасы бар).	2
	Хатасы 2 дән артык түгел.	1
	3-4 хата жибәрелгән	0,5
	Хаталарының саны 4 тән артык	0
	Пунктуацион нормаларның үтәлеше	
	Пунктуацион хаталары юк (яки тупас булмаган 1 хатасы бар).	2
	1-3 хатасы бар.	1
	4-5 хатасы бар.	0,5
	Хаталарының саны 5 тән артык	0
	Тел нормаларының үтәлеше	
	Грамматик хаталары юк	1
	1–2 хатасы бар	0,5
	Хаталарының саны 2 дән артык	0
	Сөйләм нормаларының үтәлеше	
	Сөйләмгә кагылышлы 1 генә хатасы бар	1
	2–3 хатасы бар	0,5
	Хаталарының саны 3 тән артык	0
	Этикага кагылышлы нормаларның үтәлеше	
	Этикага кагылышлы хаталары юк	0,5
	Хаталары бар (1 һәм 1дән күбрәк)	0
	Язмада фактларны бирүдәге төгәллекнең үтәлеше	
	Фактик хаталары юк.	0,5
	Фактик хаталары бар.	0
Язма эш өчен максималь балл		20 б